

**Nomi italiani nel mondo. Studi internazionali per i 20 anni della
»Rivista Italiana di Onomastica«. Italian Names in the World.
International Studies for the 20 Years of »Rivista Italiana di
Onomastica« [Olasz nevek a világban. Nemzetközi tanulmányok a
Rivista Italiana di Onomastica 20. évének köszöntésére]**

Quaderni Internazionali di RION 5. Főszerkesztő: ENZO CAFFARELLI. Società Editrice
Romana – ItaliAteneo, Roma, 2015. 494 lap

1. A 2014-ben 20. évfolyamával jelentkező, Rómában évente két vaskos kötetel megjelenő névtani folyóirat a 20. évfordulóját azzal ünnepelte meg, hogy saját nemzetközi könyvsorozata, a Quaderni Internazionali 5. kötetének közel ötszáz oldalnyi anyagát az olasz tulajdonosoknak a világban való jelenlétét elemző tanulmányokból állította össze. A kötet négy részre tagolható: bevezetők, tanulmányok (szerzői betűrendben), egy másik könyvből átvett fejezetek és végül mutatók.

2. A bevezető rész két rövid köszöntőből (v–xiii) és a főszerkesztő, ENZO CAFFARELLI előszavából áll (xv–xviii). LUCA SERIANNI, a Roma3 és DIETER KREMER, a trieri egyetem professzora egyaránt hangsúlyozza a folyóirat megalapításának fontosságát: 1995-ben az olasz névtannak voltak már ugyan jelentős eredményei, de (különösen a személynév-kutatás területén) hiányosságai is, amelyek felszámolásához a RION. jelentősen hozzájárult. A folyóirat ugyanakkor ezzel párhuzamosan tiszteletreméltó helyet vívott ki magának nemzetközi vonatkozásban is. Ehhez a sikerhez hozzájárult a mára 50 főre duzzadt „nemzetközi tudósítói” gárda aktív tevékenysége is, ugyanis elsősorban az Incontri [Rendezvények] és az Attività [hírek projektekről, névtani vonatkozású tervekről] rovatok révén a RION. nemzetközi tekintetben is a leginformatívabb a valós idejű tájékoztatás terén. A nemzetközi nyitás mellett érdeme még a folyóiratnak a bibliográfiai adatok gyűjtése és közreadása, az összes tulajdonnévfajta irányában mutatott nyitottsága, valamint az irodalmi névadásra és a névgyakorlásra mint kutatási témákra irányuló különleges érdeklődése. Előszavában CAFFARELLI nemcsak a jelen kötet tartalmát foglalja össze röviden, hanem – a RION. sikeréhez hozzájáruló összes szereplőnek köszönetet mondva – az elmúlt húsz évről is közread néhány adatot: a két évtized alatt 300 szerzője volt a folyóiratnak, amelyben 1800 szerző műveiről, illetve 620 folyóiratszámról jelent meg ismertetés.

3. A kötet első részében 14 tanulmány sorakozik (3–271); ezek szerzői 11 különböző nemzetet képviselnek, míg a publikációk nyelveit tekintve a megoszlás: 8 olasz, 2–2 francia, spanyol és angol. Tematikájukat illetően a tanulmányok a következő nagyobb témakörökbe sorolhatók: az olasz személynévek elterjedéséről 8, a helynevevekről 4, több névtípusról átfogóan 1 és az egyéb nevekről (az olasz vendéglátóhelyek neveiről) szintén 1 tanulmány szól. Átfogó jellegű képet csak a lengyel tanulmány ad, az összes többi viszont specifikus, amennyiben ezekben a szerző vagy egy konkrét helyre és/vagy egy szűkebb témakörre, névcsoportra koncentrálnak.

3.1. A személynevekkel foglalkozó tanulmányok sorát PIERRE-HENRY BILLY történeti jellegű elemzése nyitja: a 14. században Párizsban tanuló diákok nevét elemzi, különös tekintettel ezeknek a földrajzi származásra utaló vonatkozásaira. A tanulmány megerősíti korábbi tudásunkat arról, hogy ebben az időszakban egyrészt még erősen változékony volt a feljegyzett névszerkezetek felépítése, másrészt pedig a nevek referenciája nem volt egyértelmű (3–12).

RICHARD COATES, KATE HARDCASTLE és PATRICK HANKS tanulmánya egy 2010–2014 között, a bristoli egyetemen végzett (és a továbbiakban is folytatandó) kutatásról számol be, mely az olasz családneveknek az angolban való jelenlétét van hivatva feltérképezni (FaNUK1). A vizsgált periódus az 1881 és a 20. század vége közötti kb. egy évszázad; az adatbázisba az a 421 olasz eredetű családnév került bele, amelyeknek Nagy-Britanniában száznál több névviselőjük van. A vizsgálatban a homonim és az elírt nevek okozták a legnagyobb nehézséget (73–82).

FÁBIÁN ZSUZSANNA tanulmánya az olasz családnevek magyarországi jelenlétét elemzi az eddig összegyűjtött kb. 500 név alapján. A kutatás nehézségeit a korpuszépítés során az álolasz (vagy Itáliában már kihalt?), illetve a homonim nevek jelentették. Egy rövid kapcsolattörténeti áttekintés után következik a nevek tipológiai osztályozása (különös tekintettel az adaptáció módozataira). A dolgozatot két, családnévből köznevesült szó (*fregoli*, *viganó*) etimológiája, illetve magyarok által felvett olasz családnevek rövid bemutatása zárja (103–124).

MARINA MARASOVIĆ-ALUJEVIĆ és ANDREA ROGOŠIĆ írása a spalatói olasz családnevek történeti áttekintését adja: egy rövid, az olasz kapcsolatok fontosságát kiemelő, történeti jellegű bevezetés után a családnevek elemzése, tipológiai osztályozása következik, történeti korszakok szerinti elrendezésben (171–181).

Mint közzismert, az olasz emigráció igen nagy arányú volt az Ibériai-félsziget, illetve később Dél-Amerika irányában. Ez az egész olasz társadalomra máig kiható, traumatikus tény magyarázza, hogy a kötetben két-két tanulmány foglalkozik az olasz családneveknek a spanyolban, illetve a braziliai portugálban való jelenlétével. EMILI CASANOVA a Valenciái Közösség területére kivándorló olaszok (elsősorban genovaiak) kb. 300 családnévét elemzi. A közreadott hosszú névlistákkal kapcsolatban a szerző hangsúlyozza a homonim nevek, illetve a későbbi (bár nem jelentős arányú) alakváltozatok okozta bizonytalanságokat (45–72). MARÍA DOLORES GORDÓN PERAL olasz eredetű, az Ibériai-félsziget déli részén meghonosodott (andalúziai) családneveket vizsgál. Egy rövid történeti áttekintés után a szerző tíz olyan családnévvvel foglalkozik, melyekből az idők folyamán helynév (településnév, utcanév) is lett (147–170). VITALINA MARIA FROSI az olaszok egyik legnevezetesebb kivándorlási célpontjának, a braziliai Caxias do Sul Szent Teréz-egyházközségének a névadatait csoportosítja névtípusok, illetve adaptációs típusok szerint. Az 1875–2013 közötti időszakból mintegy 62 ezer névből álló korpuszt sikerült összegyűjteni, az anyag feldolgozása még folyamatban van (125–134). ALDA ROSSEBASTIANO a Piemontból Brazíliába kivándorlók kb. 400 neves korpuszába bekerült kereszt- és családneveket is elemzi. A keresztnévadási szokásokat elsősorban a hazaiakkal összevető vizsgálatból kitűnik, hogy az apa keresztnévét sokkal ritkábban örökli meg a fiú, mint az anyáét a leány, ezenkívül ritkák a kettős keresztnévek és a becéző változatok. A családnevek körében megfigyelhető a dialektális nevek megmaradása, illetve az alpesi helyi történelemhez és szokásokhoz való ragaszkodás (203–229).

Az olasz utónevek elterjedtségét egy tanulmány vizsgálja: FRANCESCO SESTITO a névgyakorisági listákban található olasz keresztneveket az amerikai és a brit angolban, a franciában és a spanyolban a www.behindthename.com portál adatai segítségével gyűjtötte össze. A vizsgálat táblázatokban is összefoglalt adatsorainak megbízhatóságát azonban gyengíti, hogy – a tanulmány szerzője szerint is – nehéz megállapítani, mit tartanak tulajdonképpen „olasz (eredetű) név”-nek az adott nyelv- és névközösségek (231–264).

3.2. A helynevekről értekező tanulmányok sorát JOSIANNE BLOCK és GIUSEPPE BRINCAT igen alapos, több szempontot is figyelembe vevő feldolgozása nyitja a máltai La Valletta utcaneveiről. A korszakok szerint haladó elemzés történeti keretében megismerkedhetünk a városfejlesztés koncepciójával is, illetve világos összefüggések rajzolódnak ki az egyes korszakok ideológiája és az utcanévadás vagy -változtatás között. A tanulmányt egy hatoldalnyi táblázatos összefoglalás zárja, mely tartalmazza a koronként változó, különböző nyelvű összes utcanévet (13–44).

ROBERTO RANDACCIO a helyneveknek az olasz emigrációt kísérő elterjedését vizsgálja tanulmányában. A jelenség közismert: elsődleges indítéka az az igény, hogy a szülőföldjétől elszakadó kivándorló az új lakóhelyét legalább a helynevek révén „otthonossá” tegye; emellett azonban más okok is említhetők (pl. olaszok által lakott terület, általuk működtetett vendéglő). A tanulmány első részében a szerző a jelenség általános leírására koncentrálna (a 184–185. oldalon sajnálatos módon hiányzik a *Venezia* név szétáramlásának példái közül a magyar *Velence*); a második részben viszont 15 olasz helynévnek (pl. *Capri, Elba, Etna, Frascati, Vesuvio*) a külföldi helyek (városrész, utca, stb.), illetve nem helyreferensek (pl. épületek, járművek, kisebb tárgyak) megjelölésére szolgáló használatát sorolja fel a szerző (183–202).

DOMNIȚA TOMESCU az olasz helynevek hatását vizsgálja a románban, különös tekintettel az eredeti és az adaptált alakok használatára. A tipológiai vizsgálat megállapításain túl azt is megtudhatjuk a tanulmányból, hogy az exonimák a 19. század során születtek az ún. „utazási irodalomban”, azóta azonban az olasz helynevek egyre inkább eredeti formájukban kerülnek be a románba (265–271).

3.3. Az összes névtípus vonatkozásában vizsgálja az olasz eredetet, hatásokat a lengyelben ARTUR GAŁKOWSKI. Tanulmányát az e szempontból fontos kultúrtörténeti mozzanatok felsorolásával kezdi, majd áttér a főbb névtípusok kategóriáihoz tartozó olasz eredetű nevek vázlatos áttekintésére. Ebből kitűnik, hogy a meghonosodás módjait a lengyel deklinációs műveletek során keletkező alakok irányítják (135–146).

3.4. Egyedül a PAOLA COTTICELLI KURRAS és SABINE WAHL szerzőpárosnak a korábbi vizsgálataikhoz is kapcsolódó tanulmánya foglalkozik a névtannak egy speciális területével: az olasz hatások jellegét és mértékét tekintik át négy német nagyváros (München, Berlin, Düsseldorf és Drezda) olaszos vendéglátóhelyeinek elnevezésében. A 922 névből álló korpuszból 701 tartozik a tisztán olasz nevekhez, a többi a „hibrid nevek” (olasz–német: *Borghese Holzofen Pizzeria*, olasz–angol: *Pasta-point*), az itáliai dialektális nevek (*La ciacolada* ’csevegés, fecsegés’), a latin (*Quo vadis*), illetve a teljesen idegen nyelvű (az olasz vonatkozást nem olaszul jelző: *Italy, Noodeli*) elnevezések csoportjai között oszlik meg. A nevek morfológiai, helyesírási, illetve a különböző névtípusokhoz való

tartozása szerinti elemzést követi egy (bizonyos konnotációkra alapozott) összevetés a márkanévvel is (83–102).

4. A tanulmányokban szereplő megállapítások összegzéseként álljanak itt azok a megjegyzések, amelyek több szerzőnél is felbukkannak, és amelyek éppen emiatt fontos tanulmányul szolgálhatnak a – napjainkban egyre népszerűbb, több viszonylatban is folyó – további ilyen jellegű kutatásokhoz.

A névkontaktológiai kutatás mindig interdiszciplináris, azaz csak (kollektív, illetve egyéni, a családokra vonatkozó) történeti és társadalmi kutatásokkal együtt lehet eredményes (l. ehhez CASANOVA: 68, FÁBIÁN: 107). Bármilyen nyelvpár vonatkozásában központi probléma a homonim nevek viszonylagos gyakorisága, ezek kétségtelen megléte ugyanis már a korpusz felépítését is alapvetően befolyásolja. Márpedig hiteles, megbízható korpusz nélkül nem lehet például statisztikai jellegű következtetéseket levonni ezen vizsgálatok különböző aspektusairól. A vizsgálódó kutatók adatai és megfigyelései azt mutatják, hogy (különösen a homonim nevek esetében) indikatív erejük a mennyiségi vonatkozások is (azaz: ha egy idegen eredetű névből „túl sok” van a befogadó közösségben, akkor ezeknek a neveknek csak egy része lehet idegen eredetű, a nagyobb résznek belső eredetűnek kell lennie; l. ehhez CASANOVA: 49, FÁBIÁN: 111). E több nyelvpárra is kiterjedő elemzéscsokor adatai megerősítik azt a feltételezést, hogy bőven lehetnek olyan idegen eredetű nevek (ebben az anyagban: olaszok), amelyek az átadó nyelvben (itt: Itáliában) már nem léteznek, így csak a befogadó közegben való jelenlétük által vannak dokumentálva (l. ehhez CASANOVA: 68, FÁBIÁN: 107, FROSI: 130). A feltárt helyzet hangsúlyossá teszi az interkulturális névvizsgálatok fontosságát, hiszen erősen ösztönzi ilyenek lefolytatására az átadó közeghez tartozó tudósokat is. A teljes névszerkezetet is vizsgáló elemzésekből kitűnik, hogy a keresztnév „a gyengébb láncszem”: az új nyelvi és társadalmi közegben ezek lesznek először a befogadó közeg nevei, akár már az első generációban (l. ehhez FROSI: 133).

A tanulmányok csaknem mindegyikében van tipológia a meghonosodott alakokról. Ezekből is nyilvánvaló, hogy az átadó közeg (itt: olasz) nevei a különböző viszonylatoknak megfelelően a befogadó nyelv sajátosságainak megfelelően alakulnak át, azaz ugyanaz a kiinduló név „szétfejlődik” a különböző befogadó nyelvekben: ezért létjogosultsága lehet az olyan (nemzetközi) vizsgálatoknak is, amelyek ezeket az összefüggéseket is feltárják (mi lesz egy adott névből a különböző nyelvekben).

Több tanulmány szerzője is említi, hogy a kötetben közölt elemzése „egy folyamatban lévő nagyobb munka része”. Úgy tűnik tehát, hogy a névkontaktológiai kutatások – a világban tapasztalható általános globalizációs trendhez illeszkedve? – egyre inkább új részterületét alkotják a névtannak.

5. A kötet több mint száz oldalnyi második nagy része (Indice [Függelék] címmel) (275–403) a TIZIANA GRASSI és társai által szerkesztett Dizionario Enciclopedico delle Migrazioni Italiane nel Mondo (SER ItaliAteneo, Róma, 2014) című könyvből van átemelve: ezek éppen azok a (némileg módosított), tulajdonnevekre vonatkozó fejezetek, melyeket CAFFARELLI, a RION. főszerkesztője készített az említett fontos enciklopédia számára. A tanulmányok a következők: 1. olasz családnevek a világban, 2. olasz családnevek az USA-ban, 3. út- és térnevek Észak- és Dél-Amerikában, 4. öt földrész olasz vendéglőnevei, 5. olasz klub- és szövetségnevek a világban.

6. A kötetet több, az 1995–2014 közötti évekre vonatkozó hasznos mutató zárja (406–491); a magyar vonatkozásokat zárójelben megemlítjük: szerzők szerinti mutató (FÁBIÁN ZSUZSANNA 6 recenzióval és 3 nekrológgal: 428), ismertetett szerzők és szerkesztők mutatója (összesen 39 magyar szerző neve), a recenzált névtani folyóiratok (Névtani Értesítő, az 1994. évi 16. számtól: 485), tematikus index, az ebben a periódusban elhunyt kutatók névlistája (közöttük Kálmán Béla, Kiss Lajos, Hajdú Mihály: 491).

FÁBIÁN ZSUZSANNA
Eötvös Loránd Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar

Names in the Economy: Cultural Prospects [Nevék a gazdaságban: kulturális távlatok]

Szerkesztők: PAULA SJÖBLOM – TERHI AINIALA – ULLA HAKALA. Cambridge Scholars Publishing, Newcastle upon Tyne, 2013. 351 lap

1. A 2013-ban megjelent kötet a 2012 júniusában, a IV Names in the Economy (Nevék a gazdaságban IV.) című szimpóziumon, a finnországi Turkuban elhangzott előadások alapján készült húsz tanulmányból áll. A kötet célja sokrétű, szemléletmódja multidiszciplináris: a gazdasági életben előforduló neveket (kereskedelmi neveket) egyszerre szemléli nyelvészeti-névtani, valamint gazdasági és marketingtudományi megközelítéssel. A kötetben a hagyományos névtani nézőpontok mellett újabb nyelvészeti, szociológiai és kommunikációs nézőpontok, valamint multimodális elméletek és a márkázás területe is szerepet kapnak. Ennek megfelelően a kötet szerkesztői is több tudományt képviselnek: PAULA SJÖBLOM és TERHI AINIALA nyelvészek, ULLA HAKALA pedig a gazdaságtudományok szakembere.

A gazdaság kiemelkedő szerepet tölt be mai globalizálódó világunkban, a napjainkat jellemző gazdasági robbanás miatt folyamatosan újabb és újabb nevekre van igény. A kötet és a benne található tanulmányok megszületésének legfőbb oka, hogy ezt a tényt a névtanulmány foglalkozó kutatók is felismerték, s az elmúlt években a névtani kutatások a személy- és helynevek mellett új irányok felé fordultak.

2. A tanulmányok négy nagyobb tematikus egységet alkotnak. Az első részben szereplő hat tanulmány a globalizációval, a globális trendekkel, illetve a nyugati divat nevekre gyakorolt hatásával foglalkozik. PAULA SJÖBLOM írása a globalizáció és a lokalizmus fogalmait tisztázza (2–14). Míg a globalizmus azoknak a tendenciáknak az összefoglaló neve, melyek a világ gazdasági és kulturális egységeseülésének irányába hatnak, addig a lokalizmus a kisebb helyi közösségek, kultúrák önértékét hirdeti. Az írás annak bemutatására összpontosít, hogy melyek azok a nyelvi jellemzők, amelyek alapján egy nevet globálisnak vagy lokálisnak ítélnünk meg. E témát folytatva KANAVILLIL RAJAGOPALAN brazil nyelvész a globalizáció kihívásaira hívja fel a figyelmet (15–25). Ilyen például, hogy egy elnevezés, amely az egyik nyelven tetszetős és vonzó, egy másik nyelven már kevésbé hangzatos, esetleg kifejezetten taszító. Ebből következőleg a szerző szerint a